

ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΥ

ASPECTS OF LINGUISTIC HEGEMONISM

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Α.-Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ

EDITOR
A.-F. CHRISTIDIS

ΤΟΜΟΣ Α' / VOLUME I

ΧΕΥ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

CENTRE FOR THE GREEK LANGUAGE

**«ΙΣΧΥΡΕΣ» ΚΑΙ «ΑΣΘΕΝΕΙΣ» ΓΛΩΣΣΕΣ
ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΥ**

**“STRONG” AND “WEAK” LANGUAGES
IN THE EUROPEAN UNION
ASPECTS OF LINGUISTIC HEGEMONISM**

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Α.·Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ

EDITOR
A.·F. CHRISTIDIS

ΤΟΜΟΣ Α' / VOLUME I

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 26-28 ΜΑΡΤΙΟΥ 1997

PROCEEDINGS OF AN INTERNATIONAL CONFERENCE
THESSALONIKI, 26-28 MARCH 1997

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΤΟΜΟΣ Α

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ/EDITOR'S NOTE	xv
ΠΡΟΛΟΓΟΣ/PREFACE	xvii/xviii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ/INTRODUCTION	xix/xli
ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΕΙΣ/ADDRESSES	xlili-xc
Δ. Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ/D. N. MARONITIS	{xlv/xlvii}
Α.-Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ/A.-F. CHRISTIDIS	{xlix/li}
ΘΕΟΔΟΣΙΑ-ΣΟΥΛΑ ΠΑΥΛΙΔΟΥ/THEODOSSIA-SOULA PAVLIDOU	{lii/liii}
ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Δ. ΑΡΣΕΝΗΣ/GERASIMOS D. ARSENIS	{liv/lv}
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΠΑΓΚΑΛΟΣ/THEODOROS PANGALOS	{lvi/lvii}
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ/ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ	{lviii/lxii}
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΠΕΤΣΑΛΝΙΚΟΣ/PHILIPPOS PETSALNIKOS	{lxvi/lxix}
ΓΙΩΡΓΟΣ Α. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ/GIORGOS A. PAPANDREOU	{lxxii/lxxiii}
ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ/ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ	{lxxiv/lxxvi}
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΦΑΤΟΥΡΟΣ/DIMITRIOS FATOYROS	{lxxviii/lxix}
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΑΠΑΚΥΡΙΑΖΗΣ/ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΡΑΡΑΚΥΡΙΑΖΙΣ	{lxxx/lxxxi}
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΟΣΜΟΠΟΥΛΟΣ/KONSTANTINOS KOSMOPOYLOS	{lxxxii/lxxxiii}
ΣΤΕΛΛΑ ΓΕΩΡΓΑΛΑ-ΠΡΙΟΒΟΛΟΥ/STELLA GEORGALA-PRIOVOLOU	{lxxxiv/lxxxv}
ΟΛΓΑ ΠΡΟΦΙΛΙ/ΟΛΓΑ ΠΡΟΦΙΛΗ	{lxxxvi/lxxxvii}
Χ. Γ. ΛΑΖΟΣ/Χ. Γ. ΛΑΖΟΣ	{lxxxix/xc}

Α ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΣ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ A. LINGUISTIC HEGEMONISM LANGUAGE AND SOCIETY

HARTMUT HABERLAND	
SMALL AND ENDANGERED LANGUAGES: A THREAT TO THE LANGUAGE OR TO THE SPEAKER?	3
HARTMUT HABERLAND	
ΜΙΚΡΕΣ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ: ΑΠΕΙΛΗ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ Ή ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΜΙΛΗΤΗ;	11
PETER MÜHLHÄUSLER	
STRONG AND WEAK LANGUAGES IN AUSTRALIA	21
PETER MÜHLHAUSLER	
ΙΣΧΥΡΕΣ ΚΑΙ ΑΣΘΕΝΕΙΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΣΤΗΝ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	31
LACHMAN M. KHUBCHANDANI	
PHILOSOPHICAL ISSUES OF CONTACT LANGUAGE PLANNING: RESPONSE TO THE PREVAILING TENDENCIES OF LINGUISTIC HEGEMONISM	43
LACHMAN M. KHUBCHANDANI	
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΕΠΑΦΗΣ: ΜΙΑ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΙΣ ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΥ	50
TOVE SKUTNABB-KANGAS	
LANGUAGE ATTRITION, LANGUAGE DEATH, LANGUAGE MURDER -- DIFFERENT FACTS OR DIFFERENT IDEOLOGIES?	59
TOVE SKUTNABB-KANGAS	
ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΦΘΟΡΑ, ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΘΑΝΑΤΟΣ, ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ: ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ Ή ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ;	74

✓	A. - Φ. ΧΡΙΣΤΙΔΗΣ	
	ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ	91
	A. - F. CHRISTIDIS	
	ATTITUDES TO MULTILINGUALISM	96
	JACOB L. MEY	
	THE VOICES OF SOCIETY: LITERACY, CONSCIOUSNESS AND POWER	101
	JACOB L. MEY	
	ΟΙ ΦΩΝΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ: ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ, ΣΥΝΕΙΔΗΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ	110
	LOUIS - JEAN CALVET	
	QUAND LES REPRÉSENTATIONS LINGUISTIQUES INVENTENT LES LANGUES	121
	LOUIS - JEAN CALVET	
	ΟΤΑΝ ΟΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΝΟΟΥΝ ΤΙΣ ΓΛΩΣΣΕΣ	129
	MART RANNUT	
	SOME REMARKS ON LANGUAGE POLICY	139
	MART RANNUT	
	ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ: ΜΕΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ	144
	MIQUEL STRUBELL	
	ATTITUDES TOWARDS LANGUAGE: WEAKENING STRONG LANGUAGES AND STRENGTHENING WEAK ONES	151
	MIQUEL STRUBELL	
	ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ: ΑΠΟΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΩΝ ΙΣΧΥΡΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΩΝ ΑΣΘΕΝΩΝ	161
	LUKAS D. TSITSIPIS	
	DISCOURSE, LANGUAGE SHIFT, AND MUTUAL IMPLICATIONS FOR LINGUISTIC ANTHROPOLOGY AND POLITICAL PHILOSOPHY	173
	ΛΟΥΚΑΣ Δ. ΤΣΙΤΣΙΠΗΣ	
	ΛΟΓΟΣ, ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ ΚΑΙ ΑΜΟΙΒΑΙΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	179
	ΘΕΟΔΟΣΙΑ - ΣΟΥΛΑ ΠΑΥΛΙΔΟΥ	
	ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΜΙΑ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ	187
	THEODOSSIA - SOULA PAVLIDOU	
	IN SEARCH OF A THEORY OF LINGUISTIC INEQUALITY	196
	ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΤΗ/ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΟΝΔΥΛΗ	
	ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ	203
	ΔΕΜΕΤΡΑ ΚΑΤΙ/ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΟΝΔΥΛΗ	
	LINGUISTIC THEORY AND ISSUES OF PRESCRIPTION/DESCRIPTION	212

B. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

B. THE EUROPEAN DIMENSION

	PETER HANS NELDE	
	MEHRSPRACHIGKEIT UND KLEINE SPRACHEN - MINDERHEITEN IM ZUKÜNFTIGEN EUROPA	223
	PETER HANS NELDE	
✓	ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ ΚΑΙ ΜΙΚΡΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ - ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ	232

ULRICH AMMON	
DOMINANTE UND DOMINIERT SPRACHEN IN DER EUROPÄISCHEN UNION	241
ULRICH AMMON	
ΚΥΡΙΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΡΧΟΥΜΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	250
X.Γ. ΛΑΖΟΣ	
ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΗ	261
CH. G. LAZOS	
NATIONAL LANGUAGES AND EUROPEAN KOINE	273
EOGHAN MAC AOGÁIN	
BIG AND SMALL IN EU LANGUAGE POLICY	285
EOGHAN MAC AOGÁIN	
«ΜΕΓΑΛΟ» ΚΑΙ «ΜΙΚΡΟ» ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	291
ROBERT PHILLIPSON	
THE PROMISE AND THREAT OF ENGLISH AS A "EUROPEAN" LANGUAGE	297
ROBERT PHILLIPSON	
Η ΥΠΟΣΧΕΣΗ ΚΑΙ Η ΑΠΕΙΛΗ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΩΣ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ» ΓΛΩΣΣΑΣ	304
CLAUDE TRUCHOT	
INTERNATIONALISATION, MONDIALISATION DES ÉCHANGES ET DIFFUSION DES LANGUES DANS L'EUROPE COMMUNAUTAIRE	313
CLAUDE TRUCHOT	
ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ, ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΑΛΛΑΓΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ	320
MARILENA KARYOLEMOY	
ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΚΑΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΟΜΙΛΟΥΜΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	329
MARILENA KARYOLEMOY	
LANGUAGE DYNAMICS AND LESSER USED LANGUAGES IN THE EUROPEAN UNION	335
ΒΑΣΩ ΤΟΚΑΤΛΙΔΟΥ	
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ	341
VASSO TOKATLIDOU	
EUROPEAN LANGUAGE POLICY: THEORY AND PRACTICE	351
ANNA ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ	
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ, ΕΘΝΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	361
ANNA FRANGOYDAKI	
EUROPEAN INTEGRATION, NATIONAL LANGUAGES AND LINGUISTIC POLICIES	366

Γ. ΓΛΩΣΣΑ - ΓΛΩΣΣΕΣ ΕΠΑΦΗ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

C. LANGUAGE-LANGUAGES CONTACT AND CONFLICT

FLORIAN COULMAS	
DUTCH: A EUROPEAN LANGUAGE IN THE WORLD	373
FLORIAN COULMAS	
ΟΛΛΑΝΔΙΚΗ: ΜΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ	380
MAURO FERNANDEZ	
LES ATTITUDES LINGUISTIQUES FACE AU GALICIEN	389
MAURO FERNANDEZ	
ΟΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΑ ΓΑΛΙΚΙΑΝΑ	395

F. X. VILA I MORENO	
"BLURRING BORDERS. WHEN EVERYONE CLAIMS TO BE A MINORITY..."	
THE TRANSFORMATION OF THE SPANISH-HEGEMONIC DISCOURSE IN CATALONIA	403
<hr/>	
F. X. VILA I MORENO	
«ΘΟΛΩΝΟΝΤΑΣ ΤΑ ΟΡΙΑ. ΟΤΑΝ ΟΛΟΙ ΙΣΧΥΡΙΖΟΝΤΑΙ ΟΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ...»	
Ο ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΠΑΝΙΚΟΥ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΛΟΝΙΑ	412
<hr/>	
ΣΩΦΡΟΝΗΣ ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗΣ	
ΟΙ «ΑΣΘΕΝΕΙΣ» ΓΛΩΣΣΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ Η ΣΤΑΣΗ ΤΟΥΣ	
ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΝ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ROMANES	423
<hr/>	
SOFRONIS CHATZISAVVIDIS	
THE "WEAK" LANGUAGES OF THE EUROPEAN UNION AND THEIR ATTITUDE	
TOWARDS LINGUISTIC HEGEMONISM: THE CASE OF ROMANY	431
<hr/>	
ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΜΑΚΡΗ-ΤΣΙΛΙΡΑΚΟΥ	
ΕΡΩΤ: ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙΤΕ ΞΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΟΤΑΝ ΜΙΛΑΤΕ; ΑΠΑΝΤ. NEVER! (ΓΕΛΙΑ)	439
<hr/>	
ΜΑΡΙΑΝΘΗ ΜΑΚΡΗ - ΤΣΙΛΙΡΑΚΟΥ	
Q: DO YOU USE FOREIGN WORDS WHEN YOU SPEAK? [IN GREEK] A: NEVER! (LAUGHTER)	448
<hr/>	
ΜΙΧΑΛΗΣ ΔΑΜΑΝΑΚΗΣ	
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΤΟΥ ΒΕΛΓΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ	
ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ «ΙΣΧΥΡΗΣ» ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ «ΑΣΘΕΝΟΥΣ» ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.	
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΜΙΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	459
<hr/>	
MICHALIS DAMANAKIS	
GREEK STUDENTS IN BELGIUM AND FRANCE	
BETWEEN THE "STRONG" FRENCH AND "WEAK" GREEK LANGUAGES.	
FINDINGS OF AN EMPIRICAL RESEARCH PROJECT	474
<hr/>	
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ	
Η ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΗ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΑΠΟ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.	
ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΥΘΡΑΥΣΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΜΕΤΑΞΥ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ	
ΣΤΗΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ	489
<hr/>	
GEORGES ANDROULAKIS	
LA CONTESTATION DE L'HÉGÉMONIE DE LA LANGUE D'ACCUEIL PAR LA LANGUE D'IMMIGRATION.	
UN ÉQUILIBRE FRAGILE ENTRE FRANÇAIS ET GREC	
DANS LA COMMUNICATION DES GRECS DE PARIS	497
<hr/>	
ΡΟΥΛΑ ΤΣΟΚΑΛΙΔΟΥ	
ΔΙΓΛΩΣΣΙΑ, ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΕΘΝΟΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ	505
<hr/>	
ROULA TSOKALIDOU	
BILINGUALISM, GENDER, AND ETHNIC IDENTITY	511
<hr/>	

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΣΠΑΣΙΑ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΜΑΡΙΟΥΠΟΛΗΣ: ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ Ή ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ;	517
ASPASSIA HATZIDAKI THE GREEK DIALECT OF MARIUPOUL: MAINTENANCE OR SHIFT?	525
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΑΛΙΚΟΥΤΗ-DRACHMAN ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΔΑΝΕΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ	533
ANGELIKI MALIKOUTI-DRACHMAN LOAN AND CONTRACTION PHENOMENA IN DIALECTAL SPEECH	543
ΡΕΑ ΔΕΛΒΕΡΟΥΔΗ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ (1880-1910)	553
REA DELVEROUDI THE LANGUAGE QUESTION AND THE MODERN GREEK DIALECTS (1880-1910)	561
LESLEY MILROY SOCIAL AND INTERACTIONAL CONSTRAINTS ON PHONOLOGICAL CHANGE	569
LESLEY MILROY ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΚΑΙ ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ	579
RANKO BUGARSKI LANGUAGE AND NATIONALISM IN YUGOSLAVIA	591
RANKO BUGARSKI ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	599
BOZIDAR JAKSIC NATIONALISM AND LANGUAGE: A BALKAN EXPERIENCE	609
BOZIDAR JAKSIC ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ: ΜΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ	616
VALIC-NEDELJKOVIC DUBRAVKA RADIO REPORTS FROM THE BATTLEFIELD	625
VALIC-NEDELJKOVIC DUBRAVKA ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΕΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΔΙΑ ΤΩΝ ΜΑΧΩΝ	632
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ ΕΘΝΟΤΙΚΗ «ΚΑΘΑΡΣΗ» ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ «ΚΑΘΑΡΟΤΗΤΑ»: ΠΤΥΧΕΣ ΤΩΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΕΘΝΙΚΙΣΜΩΝ	641
STEPHANOS PESMAZOGLU ETHNIC "CLEANSING" AND LANGUAGE "PURITY": ASPECTS OF CONFLICTING BALKAN NATIONALISMS	648
ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ «ΑΣΘΕΝΕΙΣ» ΚΑΙ «ΙΣΧΥΡΟΙ» ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ	655
ELLI SKOPETEA "WEAK" AND "STRONG" IN THE BALKANS	660

Δ. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

D. LANGUAGE POLICIES

MARY KALANTZIS & BILL COPE MULTILITERACIES: RETHINKING WHAT WE MEAN BY LITERACY AND WHAT WE TEACH AS LITERACY IN THE CONTEXT OF GLOBAL CULTURAL DIVERSITY AND NEW COMMUNICATIONS TECHNOLOGIES	667
MARY KALANTZIS & BILL COPE ΠΟΛΥΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΕΠΑΝΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΤΙ ΕΝΝΟΟΥΜΕ ΩΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΙ ΔΙΔΑΣΚΟΥΜΕ ΩΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	680
KAREN RISAGER THE LANGUAGE POLICY OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS	697
KAREN RISAGER Η ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ	703
BESSIE DENDRINOS THE CONFLICTUAL SUBJECTIVITY OF THE PERIPHERY ELT PRACTITIONER	711
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ Η ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΗ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ	718
ΜΙΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ LINGUISTIC HEGEMONY IN THE DISCOURSES OF APPLIED LINGUISTICS AND ENGLISH LANGUAGE TEACHING	729
ΜΗΤΣΙΚΟΠΟΥΛΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ ΤΗΣ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΑΓΓΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	737
ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΣΑΠΙΡΙΔΟΥ Ο ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ	747
ANDROMACHI SAPIRIDOU LINGUISTIC HEGEMONISM IN THE INTERCULTURAL APPROACH TO THE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES AND ITS RAMIFICATIONS	757
ΕΛΕΝΗ ΜΠΟΥΤΟΥΛΟΥΣΗ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΩΝ «ΙΣΧΥΡΩΝ» ΚΑΙ ΤΩΝ «ΑΣΘΕΝΩΝ» ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ	767
ΕΛΕΝΙ ΒΟΥΤΟΥΛΟΥΣΣΙ THE "STRONG"-"WEAK" DISCOURSE IN SCHOOL	776
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΤΣΕΛΙΚΗΣ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΣΤΑ ΠΡΟΘΥΡΑ ΤΟΥ 21ου ΑΙΩΝΑ	785
KONSTANTINOS TSITSELIKIS THE ATTITUDE TO MINORITY LANGUAGES IN GREECE IN RELATION TO THE EUROPEAN LEGAL ENVIRONMENT ON THE THRESHOLD OF THE TWENTY-FIRST CENTURY	794
ΟΛΓΑ ΠΡΟΦΙΛΗ Η ΑΝΑΓΚΗ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ	803
OLGA PROFILI THE NEED TO STANDARDIZE MINORITY LANGUAGES	809

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΝΤΖΟΛΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΣΤΙΣ «ΙΣΧΥΡΕΣ» ΚΑΙ ΣΤΙΣ «ΑΣΘΕΝΕΙΣ» ΓΛΩΣΣΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	815
ELENI KARANTZOLA SPELLING REFORM IN THE «STRONG» AND «WEAK» LANGUAGES OF THE EU	825
ANNA ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΥΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ	835
ANNA IORDANIDOU PROBLÈMES DE STANDARDISATION DU GREC MODERNE	845
ΕΛΕΝΗ ΣΕΛΛΑ-ΜΑΖΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΕΣ, ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	855
ELENI SELLA-MAZI IDEOLOGIES, MEANINGS, AND TRANSLATION	865
Δ. Ν. ΜΑΡΟΝΙΤΗΣ ΕΝΔΟΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΙΑ	875
D. N. MARONITIS INTRALINGUISTIC INEQUALITY	879
ΤΑΚΗΣ ΚΑΓΙΑΛΗΣ Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ ΣΤΟΝ ΑΓΓΛΟΣΑΞΟΝΙΚΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟ	883
TAKIS KAYALIS POETIC MULTILINGUALISM IN ANGLO-AMERICAN AND GREEK MODERNISM	893
ΣΤΡΟΓΓΥΛΑ ΤΡΑΠΕΖΙΑ/ROUND TABLES	
ΠΡΩΤΟ ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΘΝΟΣ	905
FIRST ROUND TABLE LANGUAGE AND NATION	931
ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΡΑΠΕΖΙ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΥΓΛΩΣΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	953
SECOND ROUND TABLE LANGUAGE POLICIES AND MULTILINGUALISM IN THE EUROPEAN UNION	975
ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ/STATEMENT	995
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	997
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΩΝ /INDEX OF TERMS	1005/1016
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΛΩΣΣΩΝ-ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ-ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ/ INDEX OF LANGUAGES - DIALECTS	1029/1032
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ/LIST OF CONTRIBUTORS	1037/1042

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Στο δίτομο έργο αποτυπώνονται τα πεπραγμένα του διεθνούς συνεδρίου: «"Ισχυρές" και "ασθενείς" γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού» που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1997 (26-28/3). Δημοσιεύονται 51 ανακοινώσεις, καθώς και οι δύο συζητήσεις σε στρογγυλές τράπεζες. Από τον τόμο απουσιάζουν οι ανακοινώσεις: «Το εκκρεμές της γλωσσικής ηγεμονίας στη Μαλαισία» του Evangelos Afendras, «Παρουσίαση του Ευρωπαϊκού Γραφείου για τις Λιγότερο Χρησιμοποιούμενες Γλώσσες» του Alan Wynne Jones και «Η διγλωσσία στο Περού» της Βούλας Παπαγιάννη, λόγω της μη έγκαιρης αποστολής τους.

Στη δίγλωσση έκδοση προηγείται κάθε φορά το κείμενο στη γλώσσα στην οποία εκφωνήθηκε και ακολουθεί η μετάφρασή του. Οι επιλογές που έγιναν για την απόδοση ξενόγλωσσων τεχνικών όρων στα ελληνικά καταγράφονται σε ειδικό γλωσσάριο όρων. Τις μεταφράσεις των προσφωνήσεων από τα ελληνικά στα αγγλικά έκανε η Janet Koniordos· οι Ιορδάνης Βλαχόπουλος και Ευθυμία Οικονομίδου μετέφρασαν τις προσφωνήσεις της Όλγας Προφίλη και του Χ. Γ. Λάζου αντίστοιχα. Στη θεώρηση των μεταφράσεων των γερμανικών κειμένων στα ελληνικά συνέβαλαν η Ελένη Μπουτουλούση και η Ανδρομάχη Σαπιρίδου.

Ευχαριστίες ακόμη οφείλονται στους Φ. Μαντζώρο, Χ. Παπαδοπούλου, Ν. Γεωργίου, Σ. Βελούδη, Φ. Ζυμβρακάκη και Ε. Μπακαγιάννη για τη συμβολή τους με ποικίλους τρόπους στην οργάνωση του συνεδρίου και στην έκδοση των Πρακτικών.

A.-Φ. Χ.

EDITOR'S NOTE

This two-volume work contains the Proceedings of the International Conference: "'Strong' and 'Weak' Languages in the European Union: Aspects of the Linguistic Hegemonism" held in Thessaloniki, 26-28/3/1997. Fifty-one contributions are published, forming the subject matter of the Conference, and the discussions of two Round Tables. The contributions: "The swinging pendulum of language hegemony in Malaysia" by Evangelos Afendras, "Presentation of the Bureau for Lesser Used Languages" by Alan Wynne Jones and "Bilingualism in Peru" by Voula Papayanni are not included in this volume as the authors did not submit them for publication.

The contributions are published in the language in which they were delivered, and are followed by their translation: into Modern Greek or from Modern Greek into English and French. The choices that have been made with respect to the rendering of technical terms into Modern Greek are registered in a glossary of terms.

The addresses in Modern Greek were translated by Janet Koniordos. The addresses of Olga Profili and Ch. G. Lazos were translated by Iordanis Vlachopoulos and Efthymia Oikonomidou, respectively. Eleni Boutouloussi and Andromachi Sapiridou have kindly checked the translations of the German texts of this volume into Greek.

We would like to express our thanks to the following people who have contributed in various ways to the realization of the Conference and of the Proceedings: F. Mantzoros, Ch. Papadopoulou, N. Georgiou, E. Bakagianni, S. Veloudis, F. Zimvraaki.

A.-F. Ch.

P R E F A C E

THE CENTRE FOR THE GREEK LANGUAGE has every right, I believe, to feel very proud of this weighty, multilingual publication of the proceedings of the International Conference on "Strong" and "Weak" Languages in the European Union: Aspects of Linguistic Hegemonism, which was held in Thessaloniki in March 1997, generously sponsored by the Cultural Capital Organisation, and hosted by HELEXPO. The ground had already been prepared a year earlier by a Conference on the same subject and with the same title, the proceedings of which have already been published.

It will soon become apparent, I think, that this latest conference is of national and Europe-wide importance. Its conception and birth were due to the shrewd insight and scientific labours of A.-F. Christidis. Theodossia Pavlidou, Professor of Linguistics in the Aristotle University of Thessaloniki, also made an important contribution, as did the members of the Linguistics Department of the Centre for the Greek Language. A glance at the table of contents reveals that the volume is divided into four thematic groups, embracing all the papers and discussions in the course of the Conference. The subtitles alone of these four groups (I. Linguistic hegemonism: Language and Society; II. The European dimension; III. Language-Languages: Contact and Conflict; IV. Language policies) attest the sober, responsible approach and the clear thinking of those whose papers have helped to support linguistic equality (not only in the framework of the European Union) and also helped to exert some measure of control over the creeping linguistic hegemonism that is being suggested or imposed by the cultural and political suzerainty of English.

The Conference achieved these two objectives, which preclude both national linguistic complacency and the utopian optimism of a planet-wide linguistic homogeneity. The Proceedings were reviewed in two round tables, each devoted to one of these extreme positions and discussing converging and diverging views on the problematic relationship between language and nation and on the political options of the European Union countries, which in practice entail unequal polyglottism within the Union.

The Centre for the Greek Language hopes that this volume will stimulate and strike a chord with both the Greek and the international reading public: which is why all the papers and discussions are published here in translation in practical support of the desideratum of interlinguistic communication in our time.

D.N. MARONITIS

Translation DEBORAH WHITEHOUSE

ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΤΗ
ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΟΝΔΥΛΗ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Ο αυτοπροσδιορισμός της γλωσσολογίας ως αυστηρά περιγραφικής και όχι ρυθμιστικής επιστήμης, όπως διατυπώνεται από τη λεγόμενη καθαρή θεωρητική γλωσσολογία (λ.χ. Newmeyer 1988), τίθεται σήμερα όλο και περισσότερο σε αμφισβήτηση (λ.χ. Harris 1987). Η ένσταση στον περιγραφισμό στηρίζεται κυρίως στο ότι είναι αδύνατη η ύπαρξη μη αξιολογικής επιστήμης (ειδικά για τη γλωσσολογία, βλ. τα επιχειρήματα του Itkonen 1978). Είναι σημαντικό ότι καμία άλλη ίσως ανθρωπιστική/κοινωνική επιστήμη δεν αποτολμά, στο κυρίως θεωρητικό της σκέλος, μια τόσο ριζική αποστασιοποίηση από ηθικά και πρακτικά προβλήματα (βλ. τη σχετική επισήμανση του Aurooux 1995). Είναι άλλωστε ενδιαφέρον το γεγονός ότι ο περιγραφισμός εδραιώθηκε σε μια ιστορική στιγμή —δηλαδή κατά τον 19ο αιώνα— όπου η θεσμική παρέμβαση στις γλωσσικές πρακτικές, κυρίως μέσα από τη διδασκαλία της γλώσσας στην υποχρεωτική εκπαίδευση καθώς και τη συγγραφή λεξικών και γραμματικών, υπήρξε πρωτοφανής και συντριπτική (βλ. λ.χ. Taylor 1990). Αυτή η αντιδιαστολή ανάμεσα στον περιγραφισμό και στη ρυθμιστικότητα υποθάλλει ευρύτερα και ουσιαστικότερα επιστημολογικά ζητήματα, που επηρεάζουν τη γλωσσολογική θεωρία αφαιρώντας της σημαντικά μεταθεωρητικά εργαλεία.

Σκοπός μας είναι να υποδείξουμε συγκεκριμένα στοιχεία τόσο της σωσυριανής θεμελίωσης όσο και των σύγχρονων εκφράσεων της γλωσσολογικής θεωρίας, που φαίνεται να την καθιστούν αξιολογική και συνεπώς υπόρρητα ρυθμιστική. Το ερώτημα που μας απασχολεί είναι κατά πόσο διάφορες θεωρητικές τάσεις που αντιπαράθενται σήμερα στο συγκροτησιακό για τη γλωσσολογία στρουκτουραλιστικό παράδειγμα αντιλαμβάνονται την ανάγκη μιας μεθόδου που να ενσωματώνει τα αξιακά στοιχεία, τα οποία αναπόφευκτα χαρακτηρίζουν κάθε κοινωνικο-επιστημονικό εγχείρημα. Εάν η γλωσσολογία θεωρηθεί ανθρωπιστική/κοινωνική επιστήμη, είναι αναπόφευκτη η εμπλοκή ιδεολογικών παραγόντων, και συνεπώς είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστούν, αντί να παραγνωριστούν, αυτά τα ιδεολογικά στοιχεία.

ΟΙ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΡΟΥΚΤΟΥΡΑΛΙΣΤΙΚΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ:

Η ΥΠΟΣΤΑΣΙΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ LANGUE ΩΣ ΡΥΘΜΙΣΤΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ

Οι αξιολογικές προεκτάσεις της γλωσσολογίας φαίνεται να έχουν τη ρίζα τους στο ότι αφαιρέσεις/ανακατασκευές, που είναι χρήσιμες για αναλυτικούς σκοπούς, δεν αποκτούν μόνο αδικαιολόγητη βαρύτητα στο όλο πλέγμα εννοιολογικών αφαιρέσεων, αλλά και οντολογική υπόσταση. Πρόκειται καταρχάς για τη σωσυριανή έννοια της langue ως κοινωνικού γεγονότος, που καταλήγει στη σύλληψή της ως φυσικού αντικειμένου με έδρα τον εγκέφαλο.

Η θετικιστική αποκάθαρση της γλωσσολογίας από αξιολογικά στοιχεία, όπως την εγκαίνιασε ο Saussure, θεμελιώθηκε στη σημασία που απέδωσε στα γλωσσικά δεδομένα. Ωστόσο ο ίδιος ο Saussure δεν αποφεύγει την αξιολόγηση, όταν επιλέγει την εσωτερική έναντι της εξωτερικής γλωσσολογίας και τη μελέτη της langue ως «κανόνα όλων των εκδηλώσεων της γλώσσας», «όλο καθαυτό», «αρχή ταξινόμησης»

(Saussure [1916]1979, 39). Μολονότι όμως είναι θεμιτή η επιλογή αφηρημένων εννοιικών μονάδων για την ανάλυση μιας όψης ενός πολυσύνθετου φαινομένου —και ο Saussure συχνά επιμένει στο θέμα, να οριοθετήσει και να αιτιολογήσει την επιλογή της έννοιας της αξίας αντί για άλλες μονάδες (ό.π., 137-149)—, όταν πριμοδοτείται η έννοια της *langue*, δημιουργούνται σημαντικά προβλήματα.

Το πρώτο πρόβλημα είναι ότι η έννοια λειτουργεί κατ' ανάγκη ως νόρμα, όταν μεταφερθεί στο επίπεδο του συστήματος μιας ιστορικής γλώσσας. Από τη στιγμή που παραγνωρίζεται η μελέτη της αλλαγής και της παραλλαγής στην ομιλία, κάθε αναφορά σε ένα ενιαίο σύστημα υποβάλλει την ιδέα μιας γλωσσικής νόρμας ως κυρίαρχης, αν όχι και μοναδικής. Καθώς όμως η νόρμα αυτή αναδεικνύεται από μια υποτιθέμενα ουδέτερη θεωρητική ανακατασκευή, δεν γίνεται αντιληπτός ο κοινωνικός της χαρακτηριστής —το γεγονός δηλαδή ότι πρόκειται για θεωρητική ανακατασκευή. Αλλά η ανάδειξη της νόρμας δεν είναι ποτέ ουδέτερη υπόθεση. Η εμπλοκή αξιολογήσεων είναι αναπόφευκτη, ακόμη και όταν οι γλωσσολόγοι περιγράφουν απλώς κανονικότητες της ομιλίας, εφόσον δεν είναι χωρίς συνέπειες η επιλογή του δείγματος ομιλίας που αποτελεί τη βάση για την περιγραφή του γλωσσικού συστήματος.¹ Εντείνεται δε όταν οι γλωσσολόγοι στηρίζονται στις κρίσεις των ομιλούντων περί αποδεκτού και γραμματικού, καθότι οι κρίσεις αυτές αναδεικνύουν τις κοινωνικές αξίες που σε μεγάλο βαθμό καθορίζουν τί είναι ορθός τρόπος ομιλίας.²

Ένα δεύτερο πρόβλημα που προκύπτει με την έννοια της *langue* είναι η σύλληψή της ως φυσικής οντότητας με έδρα τον ανθρώπινο εγκέφαλο. Ο Saussure υποβάλλει αυτή την ιδέα, προκειμένου να επιλύσει το πρόβλημα της κοινωνικής συναίνεσης που είναι το θεμέλιο για την έννοια της *langue*, δηλαδή το πρόβλημα του πώς οι ομιλητές συμμερίζονται τις ίδιες γλωσσικές συμβάσεις/αρχές ή την ίδια νόρμα.³ Αυτή η υποστασιοποίηση της *langue* εγείρει όμως σοβαρά ζητήματα τόσο σχετικά με τη μέθοδο μελέτης της γλώσσας όσο και με την εξήγηση της οντογένεσής της.

Πρώτον, με αυτόν τον τρόπο η γλωσσολογία προσχωρεί στο στρατόπεδο των φυσικών επιστημών. Μολονότι λοιπόν ο Saussure θεωρεί το γλωσσικό σύστημα κοινωνικό, στην ουσία ακολουθεί το επιστημονιστικό παράδειγμα. Συσκοτίζεται έτσι το πρόβλημα της θεωρητικής ανακατασκευής των δεδομένων, που τίθεται με ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη του ψυχολογικού/κοινωνικού. Δεν είναι τυχαίο ότι στον σύγχρονο φORMALISΤΙΚΟ στρουκτουραλισμό του Chomsky έχει χαθεί εντελώς η έννοια της γλώσσας ως κοινωνικού προϊόντος που υπήρχε —έστω και αντινομικά— στη σκέψη του Saussure. Είναι χαρακτηριστική η ιδιότυπη χρήση του όρου κανόνας, που νοείται ως κανονικότητα/επαναληπτικότητα της γλωσσικής συμπεριφοράς και όχι ως κοινωνική

1. Η επιλογή του δείγματος ομιλίας που θα αποτελέσει τη βάση του υποτιθέμενου γλωσσικού συστήματος έχει μεγάλη σημασία. Έχει γίνει λ.χ. επανειλημμένα λόγος για το πόσο συχνά οι γλωσσολόγοι επιλέγουν τον γραπτό λόγο αντί για τον προφορικό.

2. Η Bartsch (1987) ισχυρίζεται ότι η γλωσσολογία καθίσταται εκ των πραγμάτων αξιολογική, εάν θεωρεί ότι περιγράφει τί είναι σωστή έκφραση, καθότι οι περιγραφές της ενισχύουν τις κρίσεις περί ορθότητας που υπερισχύουν σε μια γλωσσική κοινότητα. Τα κείμενα των γλωσσολόγων αποτελούν μέρος ευρύτερων κοινωνικών πρακτικών που συμβάλλουν στην κωδικοποίηση και τυποποίηση των γλωσσών.

3. Αν ανατρέξουμε στην κοινωνιολογία του Durkheim, την οποία προσυπογράφει ο Saussure, μπορούμε να αντιληφθούμε την έννοια του κοινωνικού ως συλλογικού και κανονιστικού. Αλλά στο σωσυριανό έργο είναι δύσκολο να αποκαλυφθεί ο μηχανισμός με τον οποίο τα σημεία, που επικυρώνονται με την «ομαδική συγκατάθεση» των ομιλητών στο επικοινωνιακό κύκλωμα και εκπορεύονται από τη *langue*, συγκροτούν την κοινωνική «αποκρυστάλλωση» (Saussure [1916]1979, 41-44), επομένως και τη συναίνεση. Η εξήγηση της συνεισφοράς του επικοινωνιακού κυκλώματος στη θέσπιση της νόρμας μοιάζει να είναι τουλάχιστον ταυτολογική (πρβ. και Harris 1988).

αρχή, δηλαδή ως νόρμα συμπεριφοράς που μπορεί να παραβιαστεί από το ομιλούν άτομο. Με άλλα λόγια, έχουμε το φαινόμενο να εμφανίζεται μια ηθική αρχή ως φυσική οντότητα (βλ. λ.χ. την κριτική των Baker & Hacker 1984· Bartsh 1987).

Δεύτερον, αυτή η φυσικοεπιστημονική προσέγγιση συνεπάγεται αδιαφορία για τις ψυχολογικές και κοινωνικές δυναμικές, οι οποίες παράγουν, συντηρούν και αλλάζουν τις γλωσσικές νόρμες· συνεπάγεται επίσης αδιαφορία για τους βαθμούς ελευθερίας/αυτονομίας του υποκειμένου σε σχέση με τις νόρμες. Η αντίληψη του γλώσσας ως συστήματος φυσικών κανόνων οδηγεί αναπόφευκτα σε ντετερμινιστικές εξηγήσεις, οι οποίες εκλαμβάνουν το υποκείμενο ως γλωσσικό αυτόματο.

Αν και η υπόθεση της γλωσσικής οντογένεσης δεν φαίνεται να απασχόλησε άμεσα τον Saussure, θεμελιώνεται ωστόσο στον κοινωνικό ντετερμινισμό, καθώς πριμοδοτείται από την ιδέα της αυτόματης παθητικής ενσωμάτωσης της κοινωνικής συναίνεσης. Η τσομσκιανή απάλειψη οποιουδήποτε κοινωνικού χαρακτηριστικού από τη γλώσσα και η σύλληψή της ως λογισμικού τυπικών κανόνων οδηγεί αργότερα σε μια εξήγησή της που με τη σειρά της συνιστά βιολογικό ντετερμινισμό. Μια τέτοια υπόθεση δεν συσκοτίζει μόνο τις ιστορικο-κοινωνικές ρίζες της γλώσσας αλλά και τις ρίζες της στην ανθρώπινη υποκειμενικότητα. Από τη στιγμή που θεωρείται ότι ο πυρήνας των γραμματικών κανόνων καθορίζεται από τη φύση, το υποκείμενο και η κοινωνία δεν διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη δόμησή τους. Η κανονικότητα στη γλώσσα απορρέει έτσι από τη φύση, ο δε ρόλος του έλλογου υποκειμένου εκμηδενίζεται, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που η γνώση των κανόνων θεωρείται ασυνειδητή.

Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΤΡΟΥΚΤΟΥΡΑΛΙΣΜΟ ΡΕΥΜΑΤΩΝ

Ερχόμαστε λοιπόν στο ερώτημα κατά πόσο τα λιγότερο «ηγεμονικά» ρεύματα όπως η κοινωνική, η λειτουργική, η ιστορική, η γνωστική γλωσσολογία, η κοινωνιογλωσσολογία, η εθνογλωσσολογία κλπ. έχουν διαφοροποιηθεί από τις παραδοχές του στρουκτουραλισμού τόσο, ώστε να θέσουν διαφορετικές προϋποθέσεις στο αντικείμενο και τη μέθοδο της γλωσσολογίας· πιο συγκεκριμένα, αν αναστοχάζονται πάνω στη μέθοδο της γλωσσολογίας αντιμετωπίζοντάς την ως κοινωνική/ανθρωπιστική επιστήμη, και αν υπερβαίνουν τον αποχωρισμό του στρουκτουραλισμού από πλέγματα αξιών. Θα ισχυριστούμε ότι, ενώ κάποια από τα πιο σύγχρονα ρεύματα αμφισβητούν με ποικίλους τρόπους τη στρουκτουραλιστική οπτική, δεν καταφέρνουν να ανταποκριθούν πάντα στα παραπάνω ζητούμενα.

Ξεκινώντας από την ποσοτική συσχετιστική κοινωνιογλωσσολογία (βλ. κατεξοχήν το έργο του Labov 1972), βλέπουμε ότι θέτει το ζήτημα της ποικιλίας στο σύστημα, προκαλώντας έτσι ρωγμή στη σωσυριανή λογική. Παρόλα αυτά, με εργαλείο την έννοια του μεταβλητού κανόνα [*variable rule*] μελετά την παραλλαγή ως συνύπαρξη συστημάτων που στοιχίζονται σε ένα συνεχές, χωρίς στην ουσία να αμφισβητεί την έννοια του συστήματος.⁴ Μεταθέτει επίσης την εξήγηση της γλωσσικής παραλλαγής στις κοινωνικές μεταβλητές, υιοθετώντας έτσι την αντίληψη της αντανάκλασης του κοινωνικού —το οποίο θεωρείται ανεξάρτητη μεταβλητή— πάνω στη γλώσσα (βλ. λ.χ. και την κριτική στους Dittmar 1978· Cameron 1990· Williams 1992). Έτσι, αρκείται σε μια ουδέτερη περιγραφή των στατιστικών κανονικοτήτων της ομιλίας, οροθετώντας το αντικείμενο της γλωσσολογίας από τις κοινωνικές και ψυχολογικές συνισταμένες του.

⁴ Βλ. αντιθέτως Beals et al. 1994 και Hudson 1997, που υποστηρίζουν ότι η ποικιλία έχει συνεπίρραξη στη θεωρία της γλώσσας και τη φύση του συστήματος.

Είναι λοιπόν σαφές ότι και σε αυτή την περίπτωση προβάλλεται το μοντέλο του κοινωνικού ντετερμινισμού.

Περισσότερο ρηξικέλευθα φαίνεται να είναι ορισμένα ρεύματα που όχι μόνο υιοθετούν ως αντικείμενό τους την *ομιλία* —έναντι της σωσυριανής *langue*— αλλά και αποπειρώνται να την εξηγήσουν. Έτσι έρχονται αντιμέτωπα με τη στρουκτουραλιστική θέση ότι το γλωσσικό σύστημα είναι αιτία της *ομιλίας* ή ότι το νόημα είναι προϊόν μόνο ενδογλωσσικών νόμων. Ωστόσο, τα θεωρητικά μοντέλα της *ομιλίας* που προτείνουν διατηρούν ανέπαφο τον ρόλο του γλωσσικού συστήματος και απλώς τον συμπληρώνουν με την παρέμβαση άλλων παραγόντων —σε γενικές γραμμές των συμφραζομένων με την ευρύτερη έννοια της φυσικής, νοητικής, κειμενικής, πολιτισμικής, κοινωνικής κατάστασης. Διατηρούν έτσι τη διχοτόμηση ενδογλωσσικού-εξωγλωσσικού και την προτεραιότητα του πρώτου, όπως βλέπουμε κατεξοχήν στην παραδοσιακή πραγματολογία, δηλαδή το ρεύμα της φιλοσοφίας της γλώσσας (κυρίως Austin 1962· Searle 1979· Grice 1975), που διαχωρίζει απόλυτα τη σημασιολογία από την πραγματολογία και αποδίδει κομβικό ρόλο στην πρώτη (βλ. λ.χ. την καταλυτική κριτική των Baker & Hacker 1984).

Από αυτή την άποψη, το ίδιο μπορούμε να παρατηρήσουμε και για την εθνογραφία της επικοινωνίας, στις αρχικές τουλάχιστον θεωρητικές της προϋποθέσεις (Hymes 1974· Saville-Troike 1984). Η συμβολή του εθνογραφικού ρεύματος ήταν καθοριστική για τη μελέτη της γλώσσας ως κοινωνικο-πολιτισμικής πρακτικής. Εξίσου σημαντική ήταν η χάλκευση της έννοιας της *επικοινωνιακής ικανότητας* από τον Hymes. Από τη στιγμή όμως που αναγνωρίζει την ύπαρξη μιας δομικής γλωσσικής ικανότητας, η επικοινωνιακή ικανότητα εκλαμβάνεται ως ευρύτερη μεν, αλλά συμπληρωματική της γλωσσικής ικανότητας. Στην έρευνα υιοθετείται η στάση της περιγραφικής ανθρωπολογικής ουδετερότητας και διατυπώνονται οι αρχές της ισοτιμίας των γλωσσών και της γλωσσικής σχετικότητας. Παρ' όλα αυτά, από τη στιγμή που θέτει ως αξία την *επικοινωνιακή αποτελεσματικότητα*, αναγνωρίζει τελεολογία στην επικοινωνιακή συμπεριφορά και δεσμευτικότητα από τις εξωγλωσσικές, δηλαδή πολιτισμικές, συνθήκες. Ο Williams (1992, 180-183) παρατηρεί ότι η αντίληψη της γλώσσας ως κοινωνικού φαινομένου, όπως τίθεται στην εθνογραφική προσέγγιση (Hymes 1974· Gumperz 1982), και η έννοια της επικοινωνιακής ικανότητας, που πρέπει να αναγνωριστεί και να αποτιμηθεί από την κοινότητα των ομιλητών, δεν εμπεριέχει μόνο την κανονιστικότητα των κοινών προσδοκιών και ρυθμιστικών αρχών αλλά και την οργανωμένη διαφοροποίηση των κοινωνικών στόχων. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η εθνογραφία δεν καταφέρνει να ξεπεράσει το γενικότερο πρόβλημα της «γένεσης» και της «οικοδόμησης» των ρυθμιστικών αρχών, ούτε και το πρόβλημα της σχέσης ανάμεσα στην επικοινωνιακή συμπεριφορά και την κοινωνία.

Το κοινό μεθοδολογικό αίτημα της εθνογραφίας της επικοινωνίας με την εθνομεθοδολογία έγκειται στο ότι τα δύο ρεύματα συμμερίζονται τη θέση σύμφωνα με την οποία η γλώσσα πρέπει να μελετηθεί στις περιστάσεις επικοινωνιακής χρήσης της. Ωστόσο η εθνομεθοδολογία ριζοσπαστικοποιεί το αίτημα, εφόσον δεν αποδέχεται οποιαδήποτε υποστασιοποίηση της γλώσσας πέρα από αυτές τις περιστάσεις. Αλλά λόγια, το (κοινωνικό) νόημα δεν έχει κανενός είδους προκαθορισμό, αλλά συγκροτείται κατά τη διεπίδραση κοινωνικών υποκειμένων (βλ. κατεξοχήν Cicou 1973· Garfinkel 1986· Sacks 1986). Για τη ριζωμένη στη φαινομενολογική παράδο εθνομεθοδολογία, τα συμφραζόμενα της επικοινωνίας δεν θεωρούνται εξωτερικά στην *ομιλία* και ανεξάρτητα από την αντίληψη των υποκειμένων. Αντιθέτως, υποστηρίζεται ότι η κοινωνική και υποκειμενική εμπειρία δεν αντανάκλαται στην παραγωγή ν

ματος, αλλά παράγεται και μεταμορφώνεται μέσα από την παραγωγή νοήματος σε κάθε περίπτωση διεπίδρασης. Έτσι, η εθνομεθοδολογική ανάλυση συνομιλιών εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο γίνεται κατανοητή από τους ανθρώπους η κοινωνική ευταξία.

Λόγω της κοινωνιολογικής της καταγωγής, η εθνομεθοδολογία υποβάλλει σε ριζική κριτική την παραδοσιακή γλωσσολογία αρνούμενη την υποστασιοποίηση της γλώσσας: καταφέρει επίσης ένα καίριο πλήγμα στον γλωσσολογικό θετικισμό, απορρίπτοντας την ύπαρξη αντικειμενικών δεδομένων.

Η κύρια εθνομεθοδολογική θέση ότι το νόημα είναι προϊόν της διεπίδρασης υποκειμένων που αδιάκοπα το αναδιαπραγματεύονται, προβάλλεται από τη δεκαετία του '80 και από άλλες φωνές στο εσωτερικό της γλωσσολογίας. Βλέπουμε έτσι ρεύματα που εστιάζουν στη γλωσσική αλλαγή, όπως είναι η κοινωνικο-ιστορική γλωσσολογία (βλ. κατεχοχήν Romaine 1982 και Antilla 1988), ρεύματα που αξιώνουν μια λειτουργική προσέγγιση της γλώσσας (βλ. ενδεικτικά Halliday 1978· Halliday & Martin 1993· Givón 1995), ακόμη και τάσεις στην κοινωνιογλωσσολογία (Milroy 1980), να φτάνουν σε αμφισβήτηση των θεμελιακών διχοτομήσεων συγχρονία-διαχρονία και γλώσσα-ομιλία. Υπογραμμίζοντας τον σχετικό χαρακτήρα και τη μερική χρησιμότητα αυτών των αφαιρέσεων, αρνούνται όχι μόνο την υπόσταση του συστήματος αλλά μερικές φορές ακόμη και τη χρήση όρων όπως *σύστημα* και *γραμματική* που αναφέρονται σε ένα κλειστό στατικό όλον (βλ. λ.χ. σχετικές αναφορές στα κείμενα περί γραμματικοποίησης των Traugott & Heine 1991, την αναδυόμενη γραμματική του Horpper 1988 ή την έννοια του δυναμικού συστήματος στον Halliday 1978). Υπάρχει συνεπώς επίγνωση του γεγονότος ότι η έννοια του συστήματος είναι μεθοδολογική ανακατασκευή. Αν η έννοια αυτή έχει κάποια χρησιμότητα, είναι μόνο ως το σύνολο των παγιωμένων συμβάσεων⁵ που τα άτομα λαμβάνουν υπόψη κάθε φορά που μιλούν, χωρίς όμως να «φυλακίζονται» από αυτές και χωρίς να παύουν να τις επανερμηνεύουν και να τις αναθεωρούν. Η ρήξη τους με τις παραδοσιακές διχοτομήσεις είναι πλέον εμφανής στην υπόδειξή τους ότι η γλώσσα διακρίνεται από ένα βαθμό απροσδιοριστίας και, κατά συνέπεια, η δυνατότητα αλλαγής είναι εγγεγραμμένη στην οργάνωσή της, όπως φαίνεται λ.χ. στη μερική πρωτοτυπικότητα των κατηγοριών της (λ.χ. Lakoff 1987) ή στην μερική πολυσημία και αμφισημία του νόηματος (λ.χ. Sweetser 1990).

Σημασία έχει ότι στις προσεγγίσεις αυτές το γλωσσικό νόημα δεν εκπορεύεται από το σύστημα, δηλ. από κάποιες πραγματοποιημένες κοινωνικές ή και βιολογικές δομές αλλά από το ομιλούν υποκείμενο. Με την έμφαση που αποδίδουν στη νοηματοδότηση καθίσταται δυνατή η απομάκρυνση της γλωσσολογικής μεθόδου από τη φυσικοεπιστημονική λογική. Η γλώσσα καθίσταται ψυχολογικό/κοινωνικό φαινόμενο με την πλήρη έννοια των όρων και, επομένως, αντικείμενο των ανθρωπιστικών/κοινωνικών επιστημών. Έτσι επανέρχονται στο προσκήνιο όλα τα ζητήματα μεθόδου αυτών των επιστημών, όπως τα ερωτήματα σχετικά με το ενδεδειγμένο της ερμηνευτικής έναντι της περιγραφικής μεθόδου (λ.χ. τη σχετική θέση της Romaine 1982) και της τελεολογικής έναντι της αιτιακής εξήγησης (λ.χ. η θέση του Givón 1989· 1995).

Το ξεπέρασμα της φυσικοεπιστημονικής λογικής συνοδεύεται μερικές φορές και από την υπέρβαση/αμφισβήτηση της αντικειμενιστικής θεώρησης της γνώσης. Βρίσκουμε έτσι ρεύματα που θέτουν στο επίκεντρο της προβληματικής τους τον τρόπο με τον οποίο συγκροτούνται οι γλωσσικές/εννοιολογικές κατηγορίες. Τέτοιου είδους προσεγγίσεις φαίνονται λ.χ. στη σημειωτική προσέγγιση του Halliday (1978) ή

⁵ Η διαφορά από τη σωσριανή ιδέα του κλειστού συστήματος εγκείται στο ότι δεν πρόκειται «απλώς» για ανάγκη για αθροισμα τυχαίων συμβάσεων αλλά για σύνολο που διεπεται από κάποια δομή.

στη γνωστική σημασιολογία που εμπνέεται από τον φιλοσοφικό ρεαλισμό της εμπειρίας του Lakoff (1987).⁶ Επισημαίνοντας την υποκειμενικότητα και την πολιτισμική σχετικότητα αυτών των κατηγοριών, μιλούν κατ' επέκταση και για το συζητήσιμο χαρακτήρα των επιστημονικών εργαλείων. Δεν περιορίζονται επιπλέον στο να εντοπίσουν απλώς την αξιακή φόρτιση που εγγράφεται σε κάθε επιστημονική αφαίρεση, αλλά φιλοδοξούν να μετατρέψουν αυτή τη συνειδητοποίηση σε χρήσιμο εργαλείο για μια πιο αντικειμενική κατανόηση του κόσμου (βλ. κατεξοχήν το έργο των Cameron et al. 1992 σχετικά με τη μέθοδο της γλωσσολογίας).

Παρά όμως τα ριζικά βήματα που κάνουν αυτά τα ρεύματα προς την αποκατάσταση των κοινωνικοεπιστημονικών θεμελιώσεων, μπορούμε να εντοπίσουμε ποικίλες επιστημολογικές παγίδες στη μέθοδό τους. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα εμφανές στην εθνομεθοδολογική ανάλυση συνομιλιών, η οποία στην ακραία της μορφή (κατεξοχήν ο Cicourel 1973) τείνει στον κονστρουκτιβισμό, καθώς το αντικείμενο μελέτης της είναι η αίσθηση που έχουν οι δρώντες για την κοινωνική τάξη πραγμάτων, ενώ παραγνωρίζεται η «αντικειμενική» ύπαρξη αυτής της τάξης πραγμάτων. Η εθνομεθοδολογική προσέγγιση βρίσκεται, τουλάχιστον από αυτή την άποψη, στον αντίποδα κοινωνικών θεωρήσεων όπως ο μαρξισμός, που εξετάζουν θέματα ιδεολογίας ως ψευδούς συνειδησης. Για την εθνομεθοδολογία η συναίνεση των διεπιδρώντων ως προς την αίσθηση της ευταξίας δεν αφήνει περιθώρια για να αναγνωριστεί ο ρόλος των θεσμικών ιδεολογιών, εφόσον η πραγματικότητα ταυτίζεται με την αντίληψη που έχουν οι δρώντες γι' αυτήν.

Εξίσου σημαντικό πρόβλημα αναδεικνύεται ο μικροθεωρητικός ατομισμός αυτής της προσέγγισης, εφόσον αντιλαμβάνεται τη διυποκειμενικότητα όχι μόνο ως αναγκαία αλλά και ως ικανή συνθήκη για την παραγωγή νοήματος, με κίνδυνο να καταλήξει σε εμπειριστικό νομιναλισμό, εφόσον παραγνωρίζει τους περιορισμούς που τίθενται από το «εξωτερικό» της περιστάσης επικοινωνίας (βλ. ανάλογη κριτική στα Cameron et al. 1992· Dittmar 1996).

Τα ρεύματα που αντιστρατεύονται τον αντικειμενισμό της γνώσης μπορούν να διολισθήσουν στον ακραίο σχετικισμό. εάν δεν αναγνωρίσουν καθολικούς περιορισμούς στη δόμηση του νοήματος. Τείνουν βέβαια να αποστασιοποιούνται ρητά από αυτή την ακραία θέση (βλ. χαρακτηριστικά Lakoff 1987 και Givón 1994), καθώς βλέπουν την υποκειμενική εμπειρία και νοηματοδότηση να θεμελιώνονται πάνω σε πανανθρώπινες όψεις της ψυχοφυσιολογίας και της κοινωνικο-πολιτισμικής οργάνωσης και να έχουν συνεπώς και αντικειμενικό χαρακτήρα. Στο βιβλίο των Gumperz & Levinson (1996) για τον γλωσσικό σχετικισμό αναφέρονται ποικίλες τέτοιες όψεις. Χαρακτηριστική περίπτωση ψυχοφυσιολογικού περιορισμού είναι τα καθολικά στοιχεία της αντίληψης και νοηματοδότησης των χρωμάτων (Berlin & Kay 1969), ενώ χαρακτηριστική περίπτωση κοινωνικοπολιτισμικού περιορισμού είναι ενδεχομένως οι καθολικές ανάγκες επικοινωνίας που θεμελιώνουν κάθε κουλτούρα (βλ. τους σχετικούς προβληματισμούς της Ochs 1996).

Ο τρόπος που ο γλωσσικός σχετικισμός καθίσταται συμβατός με καθολικούς περιορισμούς στη γλώσσα μάς οδηγεί στην υπόθεση ότι τέτοιου είδους επιστημολο-

6. Ο Halliday (Halliday & Martin 1993) αφιερώνει αρκετές σελίδες σε επιχειρήματα που προέρχονται από τον χώρο των φυσικών επιστημών, για να υποστηρίξει τη σχέση της γλώσσας με τη φυσική τάξη πραγμάτων. Είναι χαρακτηριστική η εξαντλητική επισκόπηση των επιχειρημάτων «αντίπαλων» θεωριών — αντικειμενισμός/υποκειμενισμός, σχετικισμός/θετικισμός κλπ. — στην οποία επιδίδεται ο Lakoff (1987), προκειμένου να καταλήξει στην ορθολογική ενσωμάτωση φαινομενικά ασύμβατων μεταξύ τους προσεγγίσεων και να αποφυγει τον αφελή αναγωγισμό.

γικές παγίδες μπορούν γενικότερα να αποφευχθούν τόσο με την αναθεώρηση των παραδοσιακών εννοιολογικών διχοτομήσεων των ανθρωπιστικών/κοινωνικών επιστημών ανάμεσα στο ψυχολογικό, ατομικό, υποκειμενικό, γνωστικό από τη μια και το κοινωνικό, συλλογικό, πολιτισμικό, αντικειμενικό από την άλλη, όσο και με την αποφυγή της αναγωγιστικής ταύτισης γλωσσικού-ψυχολογικού-κοινωνικού. Παρά την ευρετική τους αξία, τόσο η διχοτόμηση όσο και η ταύτιση δεν μπορούν παρά να έχουν προσωρινό μεθοδολογικό χαρακτήρα και δεν μπορούν παρά να χάνουν την αξία τους, όταν χρησιμοποιούνται στο επίπεδο της θεωρητικής ερμηνείας. Είναι λοιπόν αναγκαίο, αντί να αντιπαράτιθενται ή να ταυτίζονται οι παραπάνω κατηγορίες, να αποκατασταθεί η οπτική της στενής διαπλοκής τους. Έτσι, μπορούν να ξεπεραστούν, για παράδειγμα, τόσο ο κοινωνικός αγνωστικισμός όσο και ο κονστρουκτιβισμός ορισμένων τάσεων. Αυτό θα ισχύσει, στην πρώτη περίπτωση εάν το διυποκειμενικό δεν νοηθεί μόνο ως αλληλεπίδραση ατόμων αλλά και κοινωνικών υποκειμένων, και στη δεύτερη περίπτωση εάν γίνει αποδεκτό ότι το υποκείμενο διεπιδρά με την πραγματικότητα, προκειμένου και να τη νοηματοδοτήσει και να δράσει πάνω σε αυτήν.

ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΟΣ

Μπορούμε να καταλήξουμε ότι ορισμένα γλωσσολογικά ρεύματα επανεξετάζουν τις συγκροτησιακές για τη γλωσσολογία εννοιολογικές κατασκευές και απορρίπτουν τη θετικιστική πραγματοποίησή τους. Απομακρύνονται με αυτόν τον τρόπο από το φυσικοεπιστημονικό υπόδειγμα προς την κατεύθυνση του αναστοχασμού πάνω στα θεμέλια των ανθρωπιστικών/κοινωνικών επιστημών.

Έστω και αποσπασματικά, αρχίζει πλέον να διαμορφώνεται η συνείδηση ότι κάθε επιστημονική αφαίρεση/τυποποίηση είναι εξ ορισμού αξιολόγηση, που προσδιορίζει ποια στοιχεία του αντικειμένου θα χαρακτηρίσει ως ασημαντα ή δευτερεύοντα. Έτσι, αποφεύγεται η πλάνη της υποτιθέμενης ουδετερότητας, η ψευδαίσθηση ότι απλώς περιγράφονται —χωρίς αξιολογικές κρίσεις— κάποια αντικειμενικά δεδομένα.

Σε αυτή την προοπτική, δεν αμφισβητείται εν τέλει μόνο η αυτονόμηση της γλωσσολογίας από τις ανθρωπιστικές/κοινωνικές επιστήμες αλλά και οι εσωτερικές διχοτομήσεις του αντικειμένου της σε εσωτερικά/εξωτερικά και θεωρητικά/εφαρμοσμένα ζητήματα, όπως λ.χ. οι σημασιολογικές έναντι των πραγματολογικών διαστάσεων του νόηματος, ή η γλωσσική έναντι της επικοινωνιακής ικανότητας, η θεωρητική περιγραφή έναντι της ρυθμιστικής πρακτικής.

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει πλέον μια τάση να αντιστραφεί η πορεία εκείνων των ρευμάτων που άσκησαν κριτική στο κυρίαρχο γλωσσολογικό παράδειγμα, προκρίνοντας τη μελέτη μόνο των υποτιθέμενων «επουσιωδών» στοιχείων —δηλαδή, της ομιλίας έναντι της γλώσσας, των συμφραζομένων έναντι του κυρίως νόηματος. Ανοίγει λοιπόν μια ενοποιητική προοπτική για τη μελέτη της γλώσσας, που ίσως μπορεί να αποτρέψει τον περαιτέρω κατακερματισμό του αντικειμένου έρευνας και την πολυπαραδειγματικότητα, ενώ συγχρόνως θα κατορθώσει να αποδυναμώσει νέες απόπειρες αναγωγιστικής εξήγησης. Μόνον έτσι μπορεί ενδεχομένως να αποφευχθεί ο δογματικός ηγεμονισμός μιας αντίληψης που, με το ιδεολόγημα του αντικειμενικού περιγραφισμού, αξιολογεί και διακρίνει ανάμεσα σε αντικείμενα έρευνας καθολικά και μερικά, κεντρικά και περιφερειακά, κανονικά και ανώμαλα, ουσιώδη και συμβεβηκότα, απαξιώντας τα δεύτερα και αναπαράγοντας μια προσέγγιση «ισχυρών» και «ασθενών» αντικειμένων της γλωσσικής επιστήμης.

- OCHS, E. 1996. Linguistic resources for socializing humanity. Στο GUMPERZ & LEVINSON 1996, 407-437.
- ROMAINE, S. 1982. *Sociohistorical Linguistics: Its Status and Methodology*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- SACKS, H. 1986. On the analyzability of stories by children. Στο *Directions in Sociolinguistics*, επιμ. J.J. Gumperz & D. Hymes, 325-345. Οξφόρδη: Blackwell.
- SAUSSURE, F. (1916) 1979. *Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- SAVILLE-TROIKE, M. 1984. *The Ethnography of Communication*. Οξφόρδη: Blackwell.
- SEARLE, J.R. 1979. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- SWEETSER, E. 1990. *From Etymology to Pragmatics: Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- TAYLOR, T.J. 1990. Which is to be master? The institutionalization of authority in the science of language. Στο *Ideologies of Language*, επιμ. J.J. Joseph & T.J. Taylor, 9-26. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge.
- TRAUGOTT, E.C. & B. HEINE, επιμ. 1991. *Approaches to Grammaticalization*. 1ος τόμ., *Focus on Theoretical and Methodological Issues*. Άμστερνταμ: Benjamins.
- WILLIAMS, G. 1992. *Sociolinguistics: A Sociological Critique*. Λονδίνο: Routledge.